

782:477+450"18"

ID ORCID 0000-0001-9687-093X

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1406702>

ІТАЛІЙСЬКА ОПЕРНА АНТРЕПРИЗА В. АНДРОСОВА — Є. КЕХРІБАРДЖІ В МІСЬКОМУ ТЕАТРИ ОДЕСИ (КВІТЕНЬ 1853 — БЕРЕЗЕНЬ 1854)

Бацак К. Ю. Італійська оперна антреприза В. Андросова — Є. Кехрібарджі в міському театрі Одеси (квітень 1853 — березень 1854). Досліджена одна з найскладніших і найдраматичніших сторінок чотирирічної італійської оперної антрепризи родини купця С. Андросова у міському театрі Одеси. З'ясовано, що театральні борги, накопичені у перші роки імпрези, в умовах розгортання Кримської війни і унеможливлення міжнародної морської торгівлі, яка давала засоби для відшкодування витрат імпресаріо, призвели до банкрутства антрепризи. Схарактеризовані особливості ангажементу співаків в Італії, висвітлені зміст і характер сценічної діяльності трупи, проаналізовані вокальні та драматичні чесноти провідних солістів. Доведено, що репертуар, у якому переважали твори Дж. Верді та Г. Доницетті, містив переважно нові опери, популярні в Італії та інших країнах Західної Європи. Виявлено головні причини невдач прем'єрних та деяких дебютних вистав, падіння інтересу публіки до італійської опери, а саме: обмежені вокальні та драматичні засоби частини італійських артистів, слабкий виконавський ансамбль, проблеми з формуванням повного складу трупи, викликані браком досвіду антрепренерів у царині театального менеджменту.

Ключові слова: антреприза родини Андросових, міський театр Одеси, оперний репертуар, оперні прем'єри, театральний менеджмент, банкрутство антрепризи.

Бацак К. Ю. Итальянская оперная антреприза В. Андросова — Е. Кехрибарджи в городском театре Одессы (апрель 1853 — март 1854). Исследована одна из наиболее сложных и драматичных страниц четырехлетней итальянской оперной антрепризы семьи купца С. Андросова в городском театре Одессы. Выяснено, что театральные долги, накопленные на протяжении первых лет импрезы, в условиях развертывания Крымской войны и прекращения международной морской торговли, которая давала средства для возмещения издержек импресарио, привели к банкротству антрепризы. Описаны особенности ангажемента певцов в Италии, освещены содержание и характер сценической деятельности труппы, проанализированы вокальные и драматические дарования ведущих солистов. Доказано, что репертуар, в котором преобладали произведения Дж. Верди и Г. Доницетти, содержал преимущественно новые оперы, популярные в Италии и в других странах Западной Европы. Выявлены основные причины неудач премьерных и некоторых дебютных спектаклей, падения интереса публики к итальянской опере, а именно: ограниченные вокальные и драматические средства части итальянских артистов, слабый исполнительский ансамбль, проблемы с формированием полного состава труппы, вызванные недостатком опыта антрепренеров в области театального менеджмента.

Ключевые слова: антреприза семьи Андросовых, городской театр Одессы, оперный репертуар, оперные премьеры, театральный менеджмент, банкротство антрепризы.

Batsak K. Androsov's & E. Kechribardzhi's Italian Opera Enterprise at the Odesa City Theatre (from April 1853 to March 1854).

Background. Historical studies of the music theatre history in Ukraine, in particular, the problems of the Italian opera formation and activities, in the context of intercultural communication, can not be limited to the comprehension of issues exclusively in musical and performing arts. The positioning of the theatre as a sociocultural phenomenon involves consideration of the artistic activity of the Italian enterprise in the close interrelation of scenic art with the culture of theatricality, the everyday culture of the city, the managerial and financial activities of the enterprise through the reproduction or, if necessary, reconstruction of communicational models in the system of such relations as an artiste – audience, a theatre – theatrical directorate, an artiste – impresario, an artiste – local power, etc.; all of them were in constant interaction with each other. The application of this approach, in particular, to the study of the Italian enterprise of Odesa activities in the difficult period of 1853–1854, when the events of the Eastern War, developed, can reveal not only new socio-cultural factors for deepening the theatrical crisis, but also those that belonged to the sociopolitical and economic area.

Objectives. The objectives of this study are to investigate the activities of the Italian operatic troupe of Odesa

in the theatrical season of 1853–1854 in the context of aggravation of the military-political and economic crisis in the Black Sea region at the beginning of the Eastern War, on the basis of attracting archival sources, publications in local and foreign periodicals.

The methods used in the present article assume the application of the semiotic approach, as well as the implementation of mosaic reconstructions and cross-disciplinary investigations that allow to study the music theatre as an entire social and cultural space.

Results. One of the most complex and dramatic pages of merchant S. Androsov's four-year Italian opera enterprise in the city theatre of Odesa has been studied. Theatrical debts, accumulated during the first years of his family enterprise, in the conditions of the deployment of the Crimean War and the impossibility of international maritime trade, which provided financial means for repayment of impresario debts, led to the enterprise bankruptcy.

The characteristics of singers' engagement in Italy are described, the content and character of the troupe scenic activity are highlighted, vocal and dramatic virtues of the leading soloists are analyzed. The operatic repertoire, where dominated the masterpieces of G. Verdi and G. Donizetti, has been proved to contain mainly new operas, being popular in Italy and other Western European countries. The main reasons for the failure of the premieres and some debut performances and the decline of audience's interest in the Italian opera were revealed, namely: limited vocal and dramatic means of Italian artistes, a weak performing ensemble, problems with the formation of the full body of the troupe and its financing, caused by the lack of entrepreneurs' experience in the field of the theatrical management.

Conclusions. Activity of the Italian enterprise of Odesa in the period of 1853–1854 carried out in the conditions of the economic and political crisis caused by the beginning of the Eastern War. Consequently, the limitation of theatre support opportunities through sutlerness incomes in port quarantine, the need to repay debts for previous periods together with impresario V. Androsov's and his companion E. Kechribardzhi's inexperience and negligence caused new debts and resulted in the final bankruptcy of the enterprise. The troupe that arrived in Odesa in groups during the theatrical year, were engaged in austerity saving, included along with well-known in European theatres experienced singers, a part of young artistes, recent graduates of conservatories as well as performers with limited voice data and mediocre actor abilities. All these factors influenced the quality of the ensemble, caused the decrease of the Italian opera popularity, as well as, at the end of the opera season, the failure to keep the contract requirements for the new operas staging. At the same time, appearances in the troupe of the European celebrity A. Cortesi-Crippa, artistically and vocally talented singers M. Zakki, M. Viani, C. Guarducci, J. Sikorsky-Moriani contributed to the preservation of Odesa opera performance traditions, presented to the audience the best examples of voice part performance in famous operas by G. Verdi, G. Donizetti and other popular Italian composers of that time. V. Androsov's and E. Kechribardzhi's enterprise in the Odesa City Theatre as one of the pages of the Italian opera house, existed until 1873, activity is worth to be studied as an integral element of the music culture of the city and of the entire Black Sea-Azov region.

Keywords: Androsov's family enterprise, Odesa city theatre, opera repertoire, opera premieres, theatre management, enterprise bankruptcy.

Постановка проблеми.

У статті розглянуто діяльність підприємства С. Андросова в театрі м. Одеса в сезоні 1853–1854 рр. в контексті загострення військово-політичної та економічної кризи в Чорномор'ї на початку Східної війни, на основі залучення архівних джерел, публікацій в місцевих та зарубіжних періодичних виданнях. У статті застосовано семіотичний підхід, а також реалізацію мозаїчних реконструкцій та міждисциплінарних досліджень, які дозволяють вивчати музичний театр як цілісну соціально-культурну простору. Одним з найбільш складних та драматичних етапів підприємства С. Андросова в театрі м. Одеса є вивчення театрального боргів, накопичених протягом перших років діяльності підприємства, в умовах ведення Кримської війни та неможливості міжнародної морської торгівлі, яка надавала фінансові засоби для погашення боргів інспісарію, що призвело до банкрутства підприємства. Описано особливості залучення співаків в Італії, зміст та характер сценічної діяльності трупи, висвітлено вокальні та драматичні якості головних солістів. Проаналізовано оперний репертуар, де домінували твори Г. Верді та Г. Доніцетті, що переважно складалися з нових опер, популярних в Італії та інших західноєвропейських країнах. Основні причини невдачі прем'єр та деяких дебютних виконань та зменшення інтересу аудиторії до італійської опери були виявлені, а саме: обмежені вокальні та драматичні засоби італійських артистів, слабка виконавча група, проблеми з формуванням повної трупи та її фінансуванням, спричинені відсутністю досвіду підприємців у театральній сфері.

Актуальність теми.

Діяльність підприємства С. Андросова в театрі м. Одеса в сезоні 1853–1854 рр. в контексті загострення військово-політичної та економічної кризи в Чорномор'ї на початку Східної війни, на основі залучення архівних джерел, публікацій в місцевих та зарубіжних періодичних виданнях.

Зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями.

«...» (0116U003293).

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

1850-...» [9], [4], «...» [1]. 1853–1854

Мета статті —

1853/54

Виклад основного матеріалу.

1853/54

— , . , .

» , . 10 1853 «La

[3, . 58 .]. 90 . Fama» « »

.) (С. [52].

» , « [53], 23

» [3, . 68]. [43], [42],

» [59],

» [55].

» [29].

» [3, . 68 .]. 20 « [17].

[3, . 58]. [17]. « »

[2, . 442]. 1853 « »

1

« 1847 » [10].
 « » [45].
 [57, p. 142–143].
 « » [50].
 : « ti sfugge un moto... » «Guai se
 ...» [10]. [45].
 : « » : « » [39].
 « » (»),
 « » [10], [60].
 « » [31].
 [10]. «
 » [39].
 ...» [49] —
 скоюе святотатство («Infame altar!... Non è dio chi
 Faone mi toglie...»): « » [20].
 » [49].
 ( ) («Di quai soavi lagrime...»),
 « » [19] [20].
 («L'ama ognor qual io l'amai...») [49]. 25
 :
 « », « », « »

« » . [23].

« » « » [33].

« » « » [46].

[32].

« » [30].

) [32].

» [32].

[41].

« » [54],

« » [56],

1853–54 » [56],

[58],

» [38].

«Il Segreto»,

[38],

[21].

« »

» [7].

» [7].

» [54],

« »

« »

— « »

...» [27].

« ...» —

as-

soluta

: «

...

« [28]. « » . , , . 20 1854 «Journal d'Odessa» : « « » , « » [16]. ; , — 14 , « » . , « » [15]. ; « » , « [48]. , , , ? , « » , « ...» [5]. : 1853 , , — « » « » , (« » [14], « » [28], » [12]. , « » « » « » »

, ; ( ) ,
 - ;
 , - ;
 ; , ; -
 ;
 , ;

Репертуар італійської опери Одеси в сезоні 1853/54 року ²

« » , « » -
 , « » , « »
 (« — »), «
 », « » , « » ,
 « - » -
 , « » , « » (« - »),
 « » (« »), « -
 », « » (« »), «*Альзі-
 ра*» , « »
 «*Чорне доміно*» .

² , .

Література:

1. (XVIII—20- .). [ ]/ . . — : [.], 2000. — 324 .
2. (.). .4. .1. .1752 [4.03.1850 . , .1., 1849–1854 .]. .4. .1. .1753 [4.03.1850 . , .2., 08.04.1849 31.08.1855 .].
4. (1794–1855) [ ]/ . . // : [.]. .1 / [. . . .] — : . . . . , 1960. — .393–459.
5. . . [ ]. [ ]/ . .// . — 1853. — 113 (3 .).
6. . . [ ]. [ ]/ . .// . — 1853. — 145 (17 .).
7. . « » . « » . [ ]/ . .// 1853. — 83 (23 .).
8. [ ]// . — 1853. — 117 (13 .).
9. . . .1804–1873 [ ]/ . . — : , 2013. — 392 .
10. . . [ ]/ . .// . — 1853. — 52 (9 .).

11. . . - [ ]/ . .// . — 1853. — 109 (24 .).
12. . . [ ]/ . .// . — 1853. — 147 (22 .).
13. A. C. Théâtre d'Odessa [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 134 (18–30 novembre).
14. A. C. Théâtre d'Odessa [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1854. — 6 (15–27 janvier).
15. A. C. Théâtre d'Odessa [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1854. — 8 (20 janvier — 1 février).
16. A. C. Théâtre d'Odessa [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1854. — 13 (1–13 février).
17. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 45–46 (24 avril — 6 mai).
18. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 47 (27 avril — 9 mai).
19. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 51 (6–18 mai).
20. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 53 (11–23 mai).
21. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 82 (20 juillet — 2 août).
22. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 84 (24 juillet — 5 août).
23. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 92 (12–24 août).
24. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 93 (14–26 août).
25. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 99 (28 août — 9 septembre).
26. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 108 (18–30 septembre).
27. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 109 (21 septembre — 3 octobre).
28. A. C. Théâtre Italien [ ]/ . .// Journal d'Odessa. — 1853. — 122 (21 octobre — 2 novembre).
29. Artisti disponibili [ ]// La Fama. — 1853. — 47 (13 giugno).
30. C...o. Opéra Italien [ ]/ ... // Journal d'Odessa. — 1853. — 68 (17–29 juin).
31. C...o. Opéra Italien [ ]/ ... // Journal d'Odessa. — 1853. — 69 (19 juin — 1 juillet).
32. C...o. Opéra Italien [ ]/ ... // Journal d'Odessa. — 1853. — 71 (24 juin — 6 juillet).
33. C...o. Opéra Italien [ ]/ ... // Journal d'Odessa. — 1853. — 78 (10–22 juillet).
34. C...o. Théâtre Italien [ ]/ ... // Journal d'Odessa. — 1853. — 125 (28 octobre — 9 novembre).
35. C...o. Théâtre d'Odessa. L'Alzira [ ]/ ... // Journal d'Odessa. — 1853. — 133 (16–28 novembre).
36. Ciarlantini P. Il domino nero di Lauro Rossi ovvero La scandalosa fuga di suor Estella [ ]/ Paola Ciarlantini. — [2018]. — : http://www.academia.edu/31708307/Lauro_Rossi_Il_Domino_Nero (:07.05.2018). —
37. F. Odessa [ ]/F.//Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 60. — 1498 (1 settembre).
38. G. G. Théâtre Italien [ ]/G. G.// Journal d'Odessa. — 1853. — 81 (17–29 juillet).
39. G. U. Corrispondenza [ ]/G. U.// Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 59. — 1493 (28 luglio).
40. Il domino nero. Opera comica di Francesco Rubino, musica del maestro Lauro Rossi [ ] : [libretto]. — Milano : Dall'I.R. Stabilimento Nazionale Privilegiato di Tito di Gio. Ricordi, 1850. — 44 p.
41. Notizie diverse [ ]// Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 59. — 1486 (9 giugno).

42. Notizie e scritturazioni diverse [ ] // Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 59. — 1474 (17 marzo).
43. Notizie e scritturazioni diverse [ ] // Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 59. — 1476 (31 marzo).
44. Odessa [ ] // L'Arpa. — 1853. — 16 (7 novembre).
45. Odessa [ ] // L'Italia musicale. — 1853. — 47 (11 giugno).
46. Odessa [ ] // L'Italia musicale. — 1853. — 49 (18 giugno).
47. Odessa [ ] // L'Italia musicale. — 1853. — 73 (15 ottobre).
48. Odessa [ ] // L'Italia musicale. — 1854. — 10 (4 febbraio).
49. Odessa [ ] // La Fama. — 1853. — 48 (16 giugno).
50. Odessa [ ] // La Fama. — 1853. — 51 (27 giugno).
51. Parker R. *The New Grove Guide to Verdi and His Operas* [ ]. — Oxford University Press, 2007. — 270 p.
52. Recenti scritte [ ] // La Fama. — 1853. — 20 (10 marzo).
53. Recenti scritte [ ] // La Fama. — 1853. — 27 (4 aprile).
54. Recenti scritte [ ] // La Fama. — 1853. — 34 (28 aprile).
55. Recenti scritte [ ] // La Fama. — 1853. — 36 (5 maggio).
56. Recenti scritte [ ] // La Fama. — 1853. — 51 (27 giugno).
57. Regli F. Dizionario biografico dei più celebri poeti ed artisti melodrammatici, tragici e comici, maestri, concertisti, coreografi, mimi, ballerini, scenografi, giornalisti, impresari, ecc. ecc. [ ]. — Torino : coi tipi di Enrico Dalmazzo, 1860. — 592 p.
58. Scritture [ ] // Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 59. — 1489 (30 giugno).
59. Scritture ecent [ ] // L'Italia musicale. — 1853. — 29 (9 aprile).
60. Varietà teatrali [ ] // Teatri, arti e letteratura. — 1853. — T. 59. — 1496 (18 agosto).
61. Weatherson A. *Black humour and Lauro Rossi's Il domino nero* [ ]. / Alexander Weatherson. — . — 12.12.2015. — : http://alexander.weatherson.info/DocPDF/Black_humour_and_Il_domino_nero.pdf (: 07.05.2018). — .

References:

1. Varvartsev, M. M. (2000). *Italiitsi v kulturnomu prostori Ukrainy (kinets XVIII — 20-ti rr. XX st.). Istoriyko-biografichne doslidzhennia* [Italians in the cultural space of Ukraine (the end of 18th — 20-es 20 cent.)]. Kyiv : n. ed. (In Ukrainian).
2. State archive of Odessa region (hereinafter — SAOR). F. 4. Op. 1. Spr.1752. *Pro ukladennia z kuptsem Semenom Androsovim kontraktu na utrymannia teatru i markitantstva v karantyni strokom z 4.03.1850 r. na shist rokiv, a takozh pro prodovzhennia tsoho kontraktu synom Androsova Vasylem i kuptsem Karutou, ch. 1., 1849–1854 rr.* [About concluding with the merchant Semen Androsov a contract for the maintenance of the theatre and marquitanzy in quarantine from 4.03.1850 for six years, as well as the extension of this contract by the son of Androsov, Vasil and the merchant Karuta. Part 1, 1849–1854.] (In Russian).
3. SAOR. F. 4. Op. 1. Spr. 1753. *Pro ukladennia z kuptsem Semenom Androsovim kontraktu na utrymannia teatru i markitantstva v karantyni strokom z 4.03.1850 r. na shist rokiv, a takozh pro prodovzhennia tsoho kontraktu z synom Androsova Vasylem i kuptsem Karutom. Ch. 2., z 08.04.1849 po 31.08.1855 r.* [About concluding with the merchant

- Semen Androsov a contract for the maintenance of the theatre and marquitanzy in quarantine from 4.03.1850 for six years, as well as the extension of this contract by the son of Androsov, Vasil and the merchant Karuta. Part 2, from April 8, 1849 to August 31, 1855.] (In Russian).
4. Katcanov, Ia. S. (1960). *Iz istorii muzykalnoi kultury Odessy (1794–1855)* [From the history of Odessa music culture (1794–1855)]. In B. S. Shteinpress, (comp.). *Iz muzykalnogo proshlogo — From the music past.* (Vol. 1), (pp. 393–359). Moscow : Gos. muz. izd-vo. (In Russian).
  5. K. Z. (Zelenetskii, K.). (1853, October 3). Neskolko slov o nyneshnem sostave italiianskoi opery v Odesse [Several words about the present composition of the Italian opera performers in Odessa]. *Odesskii vestnik*, 113. (In Russian).
  6. . . (Kartamyshev, K.). (1853, December 17). Odesskii teatr [Odesa theatre]. *Odesskii vestnik*, 145. (In Russian).
  7. N. (1853, July 23). Italiianskaia opera. “Lukretciia Bordzhia”. Debiut g-zhi Gedinii. “Linda di Shamuni”. Debiut g-zhi Sikorskoi-Moriani [Italian opera house. “Lucrezia Borgia”. Mss's Gedinii debut. “Linda di Chamounix”. Mrs's Sikorska-Moriani debut]. *Odesskii vestnik*, 83. (In Russian).
  8. Odesskii zametki [Notes of Odesa]. (1853, October 13). *Odesskii vestnik*, 117. (In Russian).
  9. Ostroukhova, N. V. (2013). *Odesskii opernyi teatr v istoricheskomo prostranstve i vremeni* [Odessa Opera House in Historical Space and Time]. (Book 1). Odessa : Astroprint. (In Russian).
  10. P. K. (1853a, May 9). Odesskii teatr [Odessa Theatre]. *Odesskii vestnik*, 52. (In Russian).
  11. P. K. (1853b, September 24). Pervyie debiuty g-na Ferlotti [Mr. Ferlotti's first debuts]. *Odesskii vestnik*, 109. (In Russian).
  12. T. Ch. (1853, October 22). Balet i opera v Odesse [Ballet and opera in Odessa]. *Odesskii vestnik*, 147. (In Russian).
  13. A. C. (1853a, November 18–30). Théâtre d'Odessa. *Journal d'Odessa*, 134. (In French).
  14. A. C. (1854a, January 15–27). Théâtre d'Odessa. *Journal d'Odessa*, 6. (In French).
  15. A. C. (1854b, January 15 — February 1). Théâtre d'Odessa. *Journal d'Odessa*, 8. (In French).
  16. A. C. (1854c, February 1–13). Théâtre d'Odessa. *Journal d'Odessa*, 13. (In French).
  17. A. C. (1853b, April 24 — May 6). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 45–46. (In French).
  18. A. C. (1853c, April 27 — May 9). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 47. (In French).
  19. A. C. (1853d, May 6–18). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 51. (In French).
  20. A. C. (1853e, May 11–23). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 53. (In French).
  21. A. C. (1853f, July 20 — August 2). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 82. (In French).
  22. A. C. (1853g, July 24 — August 5). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 84. (In French).
  23. A. C. (1853h, August 12–24). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 92. (In French).
  24. A. C. (1853i, August 14–26). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 93. (In French).
  25. A. C. (1853j, August 28 — September 9). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 99. (In French).
  26. A. C. (1853k, September 18–30). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 108. (In French).
  27. A. C. (1853l, September 21 — October 3). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 109. (In French).
  28. A. C. (1853m, October 21 — November 2). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 122. (In French).
  29. Artisti disponibili. (1853, January 13). *La Fama*, 47. (In Italian).

30. C...o. (1853a, June 17–29). Opéra Italien. *Journal d'Odessa*, 68. (In French).
31. C...o. (1853b, June 19 — July 1). Opéra Italien. *Journal d'Odessa*, 69. (In French).
32. C...o. (1853c, June 24 — July 6). Opéra Italien. *Journal d'Odessa*, 71. (In French).
33. C...o. (1853d, July 10–22). Opéra Italien. *Journal d'Odessa*, 78. (In French).
34. C... . (1853e, October 28 — November 9). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 125. (In French).
35. C...o. (1853f, November 16–28). Théâtre d'Odessa. *L'Alzira. Journal d'Odessa*, 133. (In French).
36. Ciarlantini, P. (2018). "Il domino nero» di Lauro Rossi ovvero La scandalosa fuga di suor Estella. *www.academia.edu*. Retrieved from http://www.academia.edu/31708307/Lauro_Rossi_Il_Domino_Nero (In Italian).
37. F. (1853, September 1). Odessa. *Teatri, arti e letteratura*, 1498 (60). (In Italian).
38. G. G. (1853, July 17–29). Théâtre Italien. *Journal d'Odessa*, 81. (In French).
39. G. U. (1853, July 28). Corrispondenza. *Teatri, arti e letteratura*, 1493 (59). (In Italian).
40. *Il domino nero. Opera comica di Francesco Rubino, musica del maestro Lauro Rossi : libretto*. (1850). Milano : Dall'I.R. Stabilimento Nazionale Privilegiato di Tito di Gio. Ricordi. (In Italian).
41. Notizie diverse. (1853, June 9). *Teatri, arti e letteratura*, 1486 (59). (In Italian).
42. Notizie e scritturazioni diverse. (1853a, March 17). *Teatri, arti e letteratura*, 1474 (59). (In Italian).
43. Notizie e scritturazioni diverse. (1853b, March 31). *Teatri, arti e letteratura*, 1476 (59). (In Italian).
44. Odessa. (1853, November 7). *L'Arpa*, 16. (In Italian).
45. Odessa. (1853a, June 11). *L'Italia musicale*, 47. (In Italian).
46. Odessa. (1853b, June 18). *L'Italia musicale*, 49. (In Italian).
47. dessa. (1853c, October 15). *L'Italia musicale*, 73. (In Italian).
48. dessa. (1854, February 4). *L'Italia musicale*, 10. (In Italian).
49. Odessa. (1853a, June 16). *La Fama*, 48. (In Italian).
50. Odessa. (1853b, June 27). *La Fama*, 51. (In Italian).
51. Parker, R. (2007). *The New Grove Guide to Verdi and His Operas*. Oxford University Press. (In English).
52. Recenti scritture. (1853c, March 10). *La Fama*, 20. (In Italian).
53. Recenti scritture. (1853d, April 4). *La Fama*, 27. (In Italian).
54. Recenti scritture. (1853e, April 28). *La Fama*, 34. (In Italian).
55. Recenti scritture. (1853f, May 5). *La Fama*, 36. (In Italian).
56. Recenti scritture. (1853g, June 27). *La Fama*, 51. (In Italian).
57. Regli, F. (1860). *Dizionario biografico dei più celebri poeti ed artisti melodrammatici, tragici e comici, maestri, concertisti, coreografi, mimi, ballerini, scenografi, giornalisti, impresarii, ecc. ecc.* Torino : coi tipi di Enrico Dalmazzo. (In Italian).
58. Scritture. (1853, June 30). *Teatri, arti e letteratura*, 1489 (59). (In Italian).
59. Scritture recent. (1853d, April 9). *L'Italia musicale*, 29. (In Italian).
60. Varietà teatrali. (1853, August 18). *Teatri, arti e letteratura*, 1496 (59). (In Italian).
61. Weatherson, A. (2015, December 12). *Black humour and Lauro Rossi's "Il domino nero"*. Retrieved from http://alexander.weatherson.info/DocPDF/Black_humour_and_Il_domino_nero.pdf. (In English).